

BUTLLETÍ
DELS
MUSEUS D'ART
DE
BARCELONA

FEBRER

1936

JUNTA DE MUSEUS

PRESIDENTS D'HONOR

President del Govern
de la Generalitat

Conseller de Cultura del Govern
de la Generalitat

Alcalde de Barcelona

PRESIDENT EFECTIU

Josep Puig i Cadafalch
Representant de la Generalitat

VICE-PRESIDENTS

Josep Codolà i Gualdo
Conseller - Regidor de Cultura de l'Ajuntament

Alexandre Soler i March
Representant de les entitats artístiques

TRESORER

Jaume Espona i Brunet
Tècnic representant de la Generalitat

COMPTADOR

Jaume Marco i Urrutia
Representant de les entitats artístiques

VOCALS

Francesc Cambó i Batlle

Pere Coromines i Muntanya

Josep Clarà i Ayats
Representants de la Generalitat

Teresa Amatller i Cros
Tècnic representant de la Generalitat

Francesc Torras i Villa

Josep M.ª Blanch i Romeu

Octavi Saltor i Soler

Pau Bastida i Florensa
Regidors representants de l'Ajuntament

Casimir Giralt i Bullich

Ròmul Bosch i Catarineu
Tècnics representants de l'Ajuntament

Francesc Carreras i Candi
President de l'Acadèmia de Bones Lletres

Joan Antoni de Güell i López

President de l'Acadèmia Catalana
de Belles Arts de Sant Jordi

Antoni Rubió i Lluch
Delegat de l'Institut d'Estudis Catalans

Pere Mayoral i Parracía
Director de l'Escola d'Arts i Oficis Artístics
i Belles Arts

Pere Casas i Abarca

Miquel Farré i Albages
Representants de les entitats artístiques

Manuel Rocamora i Vidal
Designat per la Junta

VOCAL HONORARI

Carles Pirozzini i Martí

DIRECCIÓ - SECRETARIA - ADMINISTRACIÓ

Joaquim Folch i Torres
Director General dels Museus d'Art

Joaquim Borralleras i Gras
Secretari de la Junta

Pere Bohigas i Tarragó
Administrador General dels Museus d'Art

HORARI DELS MUSEUS

MUSEU D'ART DE CATALUNYA. — Parc de Montjuïc. — Obert cada dia de 9 a 1.30 del migdia (exceptuant els dilluns, per festa del personal). Entrada gratuïta, el segon diumenge de cada mes.

MUSEU DE LES ARTS DECORATIVES. — Palau de Pedralbes. Avinguda 14 d'abril. — Obert cada dia de 9 a 1.30 del migdia (exceptuant els dilluns, per festa del personal). Entrada gratuïta, el primer diumenge de cada mes.

«POBLE ESPANYOL». — Parc de Montjuïc. — Obert cada dia de 10 a posta de sol.

BIBLIOTECA D'ART. — «Poble Espanyol» del Parc de Montjuïc. — Oberta tots els dies feiners de 10 a 1 del matí. Admissió subjecta a les condicions del Reglament.

MUSEU DEL «CAU FERRAT». — Sitges. — Obert cada dia de 10 a 1 i de 3 a posta de sol (exceptuant els dilluns, per festa del personal).

El dia 11, totes aquestes institucions estaran tancades per ésser festa oficial.

BUTLLETÍ DELS MUSEUS D'ART DE BARCELONA

Es publica cada mes.

REDACCIÓ: Oficines de la Junta de Museus. «Poble Espanyol», de Montjuïc. Telèfon 33083.

DIRECTOR: Joaquim Folch i Torres

SECRETARI DE REDACCIÓ: P. Bohigas i Tarragó
PREUS: Subscripció: 24 ptes. l'any. Número solt: 2 ptes. Número endarrerit: 3 ptes.

ADMINISTRACIÓ: L. G. Seix i Barral Germans, S. A. - Provença, 219 - Telèfon 71671.

BUTLLETÍ
DELS
MUSEUS D'ART
DE
BARCELONA

VOLUM IV

1934

PUBLICACIÓ DE LA
JUNTA DE MUSEUS
"POBLE ESPANYOL" DE MONTJUÏC
BARCELONA

ÍNDIX

	<u>Pàgs.</u>		<u>Pàgs.</u>
ARTICLES			
AMORÓS, J.		DAMIANS MANTÉ, Frederic.	
Contribució del Gabinet Numismàtic de Catalunya als estudis de l'aparició del denari romà	191	En Ramon Martí i Alsina, professor	350
Monedes ateneses postmarathòniques del Gabinet Numismàtic de Catalunya	222	DOMINGO, Pere.	
BENET, Rafael.		Unes medalles dels darrers ingressos al Gabinet Numismàtic de Catalunya	367
Notes biogràfiques sobre Josep Llimona ..	100	DURAN I CANYAMERES, F.	
El donatiu de la senyora vídua de Carles G. Vidiella	212	Una imatge de talla ingressada al Museu ..	303
BOFILL, Francesc.		DURAN I SANPERE, A.	
El darrer donatiu al Museu de Josep Llimona	135	Les escultures de Poblet, a Poblet	153
La ceràmica del «Cau Ferrat»	339	El pintor Pere García, de Benabarre	233
BRASÓ, Miquel.		FERRÉ DE RUIZ-NARVÁEZ, Adelaida.	
Troballa d'una decoració mural romànica.	235	Estris per a fer punta de coixí	318
CAPDEVILA, Carles.		FOLCH I TORRES, Joaquim.	
Miquel Utrillo	74	La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. I	1
L'obra artística de Josep Llimona	130	La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. II	78
Les adquisicions de la Junta de Museus a l'Exposició de Primavera	283	La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. III	201
Una pintura d'adolescent de Rusiñol	325	El President Macià i l'obra dels Museus ..	33
CASAS ABARCA, P.		Doctrina i pràctica dels retocs en la restauració de la pintura antiga	46
Contestant a un judici sobre l'Exposició del Nu	197	Josep Llimona, president de la Junta de Museus	97
CIVIT, D.		El Museu d'Art de Catalunya al Palau Nacional de Montjuïc	171
Els visitants del Museu de les Arts Decoratives	163	GIBERT, J. i J. G.	
CLADELLAS, Esteve, i E. C.		Un autoretrat de Ramon Casas	29
La cultura artística a Barcelona vers la fi del segle dinovè i al començ de l'actual. I ..	265	El llegat del senyor Francesc Fàbregas als Museus	276
La cultura artística a Barcelona vers la fi del segle dinovè i al començ de l'actual. II ..	297	Els «lo-hans» de la col·lecció de Damià Mateu	361
La cultura artística a Barcelona vers la fi del segle dinovè i al començ de l'actual. III ..	329	GRAU I MAS, Manuel.	
«El libro de arte en España. Catálogo de la Exposición del Libro Español en Buenos Aires.» Nota bibliogràfica	61	La restauració d'un quadre d'El Greco ..	36
CORTÈS I VIDAL, Joan.		M. JORDA, Josep.	
Setze escultures de «Manolo» als nostres Museus	18	Arcadi Mas i Fondevila	137
Les adquisicions de la Junta de Museus a l'Exposició del Nu	193	Dionís Baixeras	241
CONSTABLE, W. G.		MAINAR, Josep.	
Les galeries de quadres i llur il·luminació.	356	Una obra mestra de l'ebenisteria barcelonina del segle passat	14

Í N D E X

	Pàgs.
MARTINELL, Cèsar.	
Pere Blay i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya. Nota bibliogràfica	198
MASERAS, Alfons.	
Les pintures de Flaugier llegades pel doctor Fàbregas als nostres Museus	306
OLIVAR, M.	
Els dibuixos de Pere Ynglada al Museu d'Art de Catalunya	312
RÀFOLS, Josep-F. i J.-F. R.	
«Art» Nota bibliogràfica	32
L'Exposició del Nu organitzada pel Círcol Artístic	52
«Museo del Prado. Catálogo.» Nota bibliogràfica	61
Un dibuix de Josep Llimona donat al Museu	133
La capella de Santes Verges de la Seu de Tarragona i l'escultor Joan Salvador i Voltes. Nota bibliogràfica	166
Exemplars de recent ingrés al Museu d'Art de Catalunya	379
REVENTÓS, Ramon.	
Les obres de consolidació i habilitació del Palau Nacional de Montjuïc	169
SAGARRA, Ferran de	
Un donatiu de segells del senyor Joaquim Cabot i Rovira	145
SERRA-RÀFOLS, Josep de C.	
Una «tabula hospitalis» trobada a Badalona	334
UTRILLO, M.	
Dinanderies	65

V I D A D E L S M U S E U S

MUSEU D'ART DE CATALUNYA

El Museu d'Art de Catalunya al Palau Nacional de Montjuïc (per Joaquim Folch i Torres)	171
Propera inauguració del Museu d'Art de Catalunya	296
Inauguració del Museu d'Art de Catalunya. Museu d'Art de Catalunya	328 391

«CAU FERRAT» DE SITGES

Renovació del Patronat del «Cau Ferrat».	168
El Patronat del «Cau Ferrat»	232
Un suggeriment relatiu al «Cau Ferrat»..	388

C O M P O S I C I O N D E L A J U N T A

Renovació de la Junta de Museus	167
Presca de possessió del nou president	231
Renovacions de la nostra Junta	262

P U B L I C A C I O N S

Nova edició de la Guia del Museu de Pedralbes	32
Altra edició de postals dels Museus	32
La coberta del BUTLLETÍ	32
Les publicacions del Gabinet Numismàtic de Catalunya i les opinions dels numismàtics i arqueòlegs	60
Dues noves publicacions de la Junta de Museus	296
Noves publicacions de la nostra Junta ...	392

V I S I T E S

Una visita a les obres del Palau Nacional.	59
Els «Amics dels Museus» visiten les obres del Palau Nacional	167
Visites oficials	167
Escolars anglesos al «Poble Espanyol» ...	232
El Foment de les Arts Decoratives visita el «Cau Ferrat»	263
Visita a les obres del Palau Nacional	264
Visita a les obres del Palau Nacional ...	296
Visites a les obres del Museu d'Art de Catalunya	328
Visites collectives als Museus (novembre, desembre i gener)	96
Visites collectives als Museus (febrer, març i abril)	199
Visites collectives als Museus (abril i maig)	264
Visites collectives als Museus (maig, juny i juliol)	327
Visites collectives als Museus (juliol, agost, setembre i octubre)	390

V À R I A

La Casa Padellàs cedida a la Junta de Museus	166
El Museu de Belles Arts	200
La casa anexas a l'ex-capella de Santa Agata.	230
La nostra Biblioteca especial d'Art	392

I N G R É S D ' O B R E S A L S M U S E U S

La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. I (per Joaquim Folch i Torres)	1
La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. II (per Joaquim Folch i Torres)	78
La col·lecció d'instruments musicals antics de la senyora Orsina B. de Folch, dipositada als Museus. III (per Joaquim Folch i Torres)	201
Adquisicions, donatius i dipòsits del segon semestre de l'any 1933	62
Adquisicions, donatius i dipòsits del primer semestre de l'any 1934	291
Biblioteca d'Art dels Museus. Principals ingressos durant l'any 1933	90

INDEX

	Pàgs.		Pàgs.
Biblioteca d'Art dels Museus. Obres ingressades durant el primer semestre de l'any 1934	253	Josep Llimona, president de la Junta de Museus (per Joaquim Folch i Torres) ..	97
Setze escultures de «Manolo» als nostres Museus (per Joan Cortès i Vidal)	18	Condols (per la mort de Josep Llimona) ..	136
Un gran exemplar de cristall de Bohèmia al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes	30	Arcadi Mas i Fondevila (per J. M. Jordà) ..	137
Un dibuix de Josep Llimona donat al Museu (per Josep-F. Ràfols)	133	NOTICIARI	
La «Medalla de la Ciutat» de Josep Llimona al Museu	134	Un acord relatiu al Museu de Poblet	59
El darrer donatiu al Museu de Josep Llimona (per Francesc Bofill)	135	Doctors «honoris causa» de la nostra Universitat	232
Un donatiu de segells del senyor Joaquim Cabot i Rovira (per Ferran de Sagarra) ..	145	Llei de defensa del patrimoni artístic de Catalunya	293
Les adquisicions de la Junta de Museus a l'Exposició del Nu (per Joan Cortès i Vidal)	193	BIBLIOGRAFIA	
El donatiu de la senyora vídua de Carles G. Vidiella (per Rafael Benet)	212	«Art» (per J.-F. R.)	32
Una obra de Josep Llimona al Museu	252	«El libro de arte en España. Catálogo de la Exposición del Libro Español en Buenos Aires» (per E. C.)	61
El llegat del senyor Francesc Fàbregas als Museus (per J. G.)	276	«Museo del Prado. Catálogo» (per J.-F. R.) ..	61
Les adquisicions de la Junta de Museus a l'Exposició de Primavera (per Carles Capdevila)	283	La capella de les Santes Verges de la Seu de Tarragona i l'escultor Joan Salvador i Voltes (per J.-F. R.)	166
Una imatge de talla ingressada al Museu (per F. Duran i Canyameres)	303	Pere Blay i l'arquitectura del Renaixement a Catalunya (per Cèsar Martinell)	198
Els dibuixos de Pere Ynglada al Museu d'Art de Catalunya (per M. Olivar)	312	Un número de la revista «Art»	392
Estris per a fer punta de coixí (per Adelaïda Ferré de Ruiz-Narváez)	318	RETRATS (GRAVATS)	
Una pintura d'adolescent de Rusiñol (per Carles Capdevila)	325	Joaquim Sunyer (bronze per Manuel Hugué)	19
Els «lo-hans» de la col·lecció de Damià Mateu (per Josep Gibert)	361	Ramon Casas (autoretrat, pintura)	29
Unes medalles dels darrers ingressos al Gabinet Numismàtic de Catalunya (per Pere Domingo)	367	Francesc Macià (dibuix per Ramon Casas) ..	34
Exemplars de recent ingrés al Museu d'Art de Catalunya (per Josep-F. Ràfols)	379	Miquel Utrillo (dibuix per Ramon Casas) ..	75
Noves aportacions al Museu de les Arts Decoratives	392	Miquel Utrillo (autoretrat, pintura)	75
EXPOSICIONS I CONFERÈNCIES		Miquel Utrillo (pintura per S. Rusiñol) ..	76
Les Conferències a la Sorbona sobre l'Art i l'Arqueologia de Catalunya	225	Miquel Utrillo (pintura per S. Rusiñol) ..	77
Les Conferències a la Sorbona sobre l'Art i l'Arqueologia de Catalunya	258	Josep Llimona	100
A la memòria de Josep Llimona (Exposició d'homenatge)	228	Jósep Llimona	101
Museus d'Art Contemporani (conferència del senyor J. Folch i Torres)	246	Josep Llimona (dibuix per R. Casas)	102
III Fira del Dibuix	262	Josep Llimona (caricatura per Bagaria) ...	103
Exposició de Primavera del 1934	278	Josep Llimona (mascareta en guix)	106
NECROLOGIES		Arcadi Mas i Fondevila	138
Juli Martínez Gimeno	32	Carles G. Vidiella (dibuix per Simó Gómez)	214
El President Macià i l'obra dels Museus (per Joaquim Folch i Torres)	33	Carles G. Vidiella (pintura per Simó Gómez)	216
Marc Jesús Bertran	64	Carles G. Vidiella (pintura per Francesc Miralles)	217
Miquel Utrillo (per Carles Capdevila) ...	74	Carles G. Vidiella (pintura per Ramon Casas)	220
		Josep Pijoan (dibuix per Ramon Casas) ..	298
		Raimon Casellas (dibuix per Ramon Casas) ..	299
		Josep Puig i Cadafalch (dibuix per Ramon Casas)	300
		Eduard Toda	301
		Robert Anning Bell (autoretrat, dibuix) ..	330
		R. Martí i Alsina (autoretrat, dibuix)	351

Indústries Gràfiques Seix i Barral Germans

S • A

IMPRESSORS I EDITORS

disposen d'una ferma col·laboració
d'artistes especialitzats en tota obra
gràfica i el muntatge industrial mo-
dern de totes les branques del llibre

Aquest conjunt està al
servei de l'Art, de la
Indústria i del Comerç
i la seva consulta serà
molt agraïda i atesa

Provença, 219 : BARCELONA : Telèfon 71671

UNDERWOOD

per la seva perfecció:
UNA OBRA D'ART!

M O D E L 6

el darrer gran èxit
de la famosa marca

UNDERWOOD PORTABLE

la fidel companya
de viatge i de la llar

CONCESSIONARIS EXCLUSIUS

**Companyia Mecanogràfica
GUILLEM TRUNIGER, S. A.**

BALMES, 7 - BARCELONA.

BUTLLETÍ DELS MUSEUS D'ART DE BARCELONA

PUBLICACIÓ DE LA JUNTA DE MUSEUS

LA COL·LECCIÓ D'INSTRUMENTS MUSICALS ANTICS DE LA SENYORA ORSINA B. DE FOLCH, DIPOSITADA ALS MUSEUS

I

Tractarem en aquest i en articles successius, de donar a conèixer als nostres lectors la col·lecció d'instruments musicals antics que la senyora Folch ha lliurat en dipòsit a la Junta de Museus, per a ésser exhibida.

Aquesta col·lecció fou començada d'una manera casual, i es pot dir que la troballa d'un «Rabab» moresc del segle XVII, en una botiga dels «Encants» vells de Barcelona, en fou l'origen. El desig de conèixer el que era aquell instrument, posà la col·leccionista en contacte amb alguns llibres que tracten d'història dels instruments musicals i amb els catàlegs d'algunes col·leccions, i foren aquests llibres els que promogueren la seva curiositat primer i més tard l'interès per la recerca d'aquests objectes, sovint bellíssims en si, que són, a més a més, monuments importants dins la història de l'art musical.

Deu anys d'arplega comptant amb mitjans relativament modestos, han donat com a resultat la reunió d'un centenar d'exemplars que, per a major profit de tothom, ha proposat de cedir en dipòsit a la Junta de Museus, per tal que estiguin així situats a l'abast dels intel·ligents, dels estudiosos i del públic curiós. Acceptada per la Junta la proposta de dipòsit, és desig de la col·leccionista dipositària d'augmentar la col·lecció a mesura de les possibilitats, volent correspondre així a l'interès amb què ha estat acollida la seva oferta. Encara seria desig d'ella, com ho és de la Junta de

Museus, que el material reunit es sumés a la col·lecció iniciada pel benemèrit «Orfeo Català», com es sumarà a la que des d'anys posseeixen els Museus d'Art de Barcelona, i, encara, que a aquestes esmentades s'adjuntessin les que existeixen a mans de particulars, les que poden existir ignorades i tots aquells instruments antics escadussers que alguns particulars posseeixen, els quals, inútils a casa, farien un servei a la cultura pública en ésser exhibits al Museu; fins a formar amb tots aquests elements un conjunt de materials digne del moviment musical de Barcelona i auxili dels emponents historiadors i musicògrafs catalans, que amb llurs treballs tanta d'honor fan avui al nom de Catalunya.

L'expressió d'aquests desigs i sentiments de la col·leccionista que fórem encarregats de trametre a la Junta en fer-se el dipòsit, ens obligà encara a precís d'ella a assenyalar la relativa modèstia de la col·lecció dipositada, si la comparem amb algunes de les esplèndides col·leccions existents en conservatoris, museus i col·leccions privades d'Europa i algunes de l'Amèrica del Nord. Quan avui contemplem les magnífiques sèries d'exemplars del Museu del Conservatori de Brussel·les, que consta de 3.300 exemplars, cal que no oblidem que l'any 1872, en fundar-se, posseïa únicament 74 exemplars en el seu catàleg (1). Certament aquesta xifra sobrepasada en més del doble pel conjunt d'instruments musicals antics que ara, gràcies a l'aportació de la senyora Folch, pot oferir la Junta de Museus de Barcelona al públic interessat, ha estat suficient per a decidir-la a fundar, en el que fou Pavelló de l'ex-casa reial d'Espanya al Parc de Montjuïc, un petit Museu d'Instruments de Música que ocuparà les sales d'aquell bell edifici, tot entorn

1. Victor Charles Mahillon, «Catalogue descriptif et analytique du Musée instrumental du Conservatoire Royal de Musique de Bruxelles». Vol. 1, 2.ª edició. «Préface de la première édition» i vol. V. Brussel·les, 1893-1922.

del seu pati, on, per acord de l'Ajuntament de Barcelona, serà erigit el monument al gran músic català Isaac Albèñiz. (Fig. 1.)

Heus ací, doncs, coincidint dues iniciatives ben escaients al bell indret i a les especials condicions de l'edifici, exquisidament decorat en el seu interior pel nostre bon amic l'eminent decorador Jaume Llongueras, seguint la traça dels bells pavellons típics de les grans possessions de l'ex-casa reial d'Espanya, com és ara, per exemple, la «Casita del Príncipe», d'El Pardo. És allí on, sota el nom de «Pavelló Albèñiz» (Museu d'Instrumentes de Mú-

petit i no tenim gaire necessitat d'atendre a les qüestions de mètode de classificació dels instruments que els més doctes tractadistes proposen, amb Mahillon (1), Sachs (2) i Kinsky (3) al cap de tots ells, en els llibres dels quals hem après el que correspon als mètodes de classificació de la matèria.» Això advertit, indicarem també que les datacions donades es funden principalment en els caràcters exteriors dels instruments i no pas en llur constitució orgànica, ço és, que en fixar la cronologia d'un piano, per exemple, ens basarem més en la seva arquitectura exterior d'objecte mobiliari,

Fig. 1. — Façana principal del Pavelló de l'ex-casa reial d'Espanya, ara convertit en «Pavelló Albèñiz» (Museu d'Instrumentes de Música Antics)

sica Antics) s'obrirà ben aviat aquest nou centre, complint un dels acords de la Junta de Museus de Barcelona, en fixar el pla general de reinstal·lació i metodització de les seves col·leccions.

* * *

Els instruments de teclat. — En proposar-nos la tasca de donar en resum una idea del que és la col·lecció d'instruments dipositada, utilitzarem les paperetes i notes de classificació redactades per la pròpia col·leccionista, que acompanyen els instruments dipositats, i acceptarem de moment la forma de classificació de materials per ella peremptòriament proposada en el Catàleg manuscrit de la col·lecció, en el qual es diu: «Desgraciadament el conjunt és

que en l'estat d'evolució del seu mecanisme, cosa sovint difícil de cronologar amb la relativa precisió que els elements arquitectònics del moble-instrument permeten.

Heus ací, doncs, l'exposició resumida del primer grup d'instruments que formen la col·lecció de la senyora Folch, corresponent als de teclat, el qual està constituït per vint-i-quatre exemplars dividits en:

- Un clavicordi.
- Vint pianos.
- Dos harmòniums.
- Una orfica.

1. Mahillon, ob. cit. Vol. I. Brussel·les, 1893.

2. Curt Sachs, «Real-Lexicon der Musikinstrumente». Berlin 1913, i «Sammlung, alter musikinstrumente bei der Staatlichen Hochschule für musik zu Berlin».

3. Georg Kinsky, «Katalog des Musikhistorisches museum von Wilhelm Heyer in Cöln». Vol. I. Colònia, 1910.

El clavicordi (fig. 2) és datat de principis del segle XVIII i de fabricació germànica; amida 1,10 m. de llarg per 0,30 d'ample i 0,12 d'alt. De les seves formes generals i disposició en dóna idea la fotografia que reproduïx la fig. 2. Reproduïm també en la fig. 3

D) El piano moble útil (a més d'instrument) en forma d'escriptori, calaixera, cosidor, etc.

E) El piano vertical actual.

Del tipus A), o sia dels de forma cua, hi ha, a la col·lecció Folch, un bellíssim exemplar

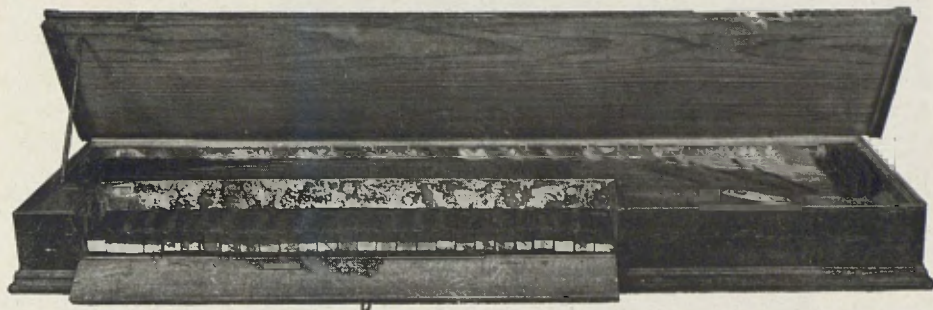

Fig. 2. — Clavicordi de fabricació germànica. Signat i datat en 1728
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

l'etiqueta manuscrita de signatura, on hi ha el nom del constructor i la data i lloc de fabricació. Fou adquirit a Madrid, procedent d'Extremadura.

En tractar de la sèrie de pianos que inte-

de fi del segle XVIII que reproduïm a les figures 4 i 5. És de fusta de noguer, amb talles daurades i platejades. La part del fons del dispositiu del teclat és decorada amb un paisatge aquarellat damunt la fusta.

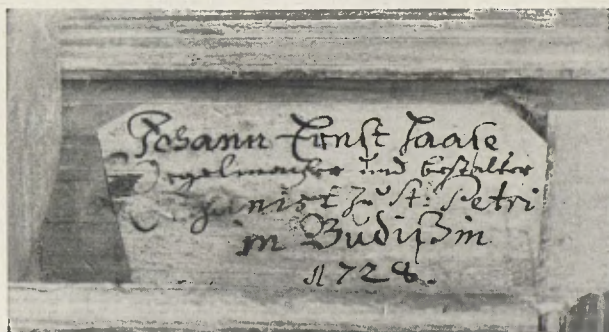

Fig. 3. — Signatura manuscrita en el clavicordi de la fig. 2

gren la col·lecció, establim una divisió per formes:

A) El piano de cua primitiu, continuador de la forma del clavicèmbal.

B) El piano de taula, continuador de la forma del clavicordi.

C) El piano vertical en forma d'armari, que cerca la solució del problema de donar extensió a les cordes procurant ensembles d'ocupar menys de lloc.

El seu estil correspon als inicis del primer imperi napoleònic, i per les distintives d'aquest, com per l'especial disposició de la seva màquina, aquest exemplar representa una etapa interessant en l'evolució històrica del piano. És fabricat a Viena per «Ant = Mart = Fhijm et Comp» i porta el núm. 133 de fabricació de la casa. Fou adquirit en una població catalana, procedent d'una casa senyorial de la costa de Ponent. En la fig. 6 hi ha

Fig. 4.—Piano de cua de fi del segle XVIII, procedent d'una casa senyorial de la costa de Ponent de Catalunya
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

reproduïda la marca. Les seves mides són: 0,86 m. d'alt per 2,28 de llarg i 1,20 d'ample.

Quant a la seva forma general, similar a la del piano de cua modern, podem dir que des de l'aparició del piano, després dels assaigs de Cristofori i dels seus successors i sobretot després de l'any 1730 en què els pianos començaren a ésser normalment fabricats per Godefroy Silbermann a Saxònia, coexistiren les dues formes de piano de «cua» (derivat de la forma del clavicèmbal) i de piano de «taula» (derivat de la forma del clavicordi) (1).

Els pianos de taula agrupats en la lletra B) són els més nombrosos en la col·lecció dipositada; en donarem únicament la reproducció fotogràfica i una descripció lleugera d'aquells

que poden ajudar a representar l'evolució cronològica del tipus.

Un dels més primitius és el de la fig. 7. Correspon pel seu estil i per la seva màquina a les darreries del segle XVIII. Els seus pedals són al dessota de la caixa sonora i funcionen a base del genoll de l'executant. La seva construcció és probablement barcelonina. No porta marca de fabricació: les seves mides són: 0,97 m. alt per 1,22 de llarg i 0,47 d'ample.

Un altre exemplar típic en la sèrie de pianos de taula, és el que reproduceix la fig. 8. El moble és de fusta de caoba, bellament decorat amb planxes metàl·liques estampades. El seu pur estil imperi el fa datable als primers anys del segle XIX. Les mides són molt augmentades en relació a l'exemplar anteriorment descrit. La seva alçada és de 0,90 m. per 1,70 de llarg i 0,80 d'ample. És fabricat a Trieste i porta l'etiqueta de fabricació que

1. Veure Mahillon, ob. cit., notes 1 i 5.—A Wiernsberger, «Le piano et ses prédécesseurs». Paris, 1916.—Marguerite de Guchtenaere, «Le Piano. Son origine, son histoire, sa facture». Gant, 1923.—A. J. Hipkins, «A description and history of the Pianoforte». Londres, 1896.

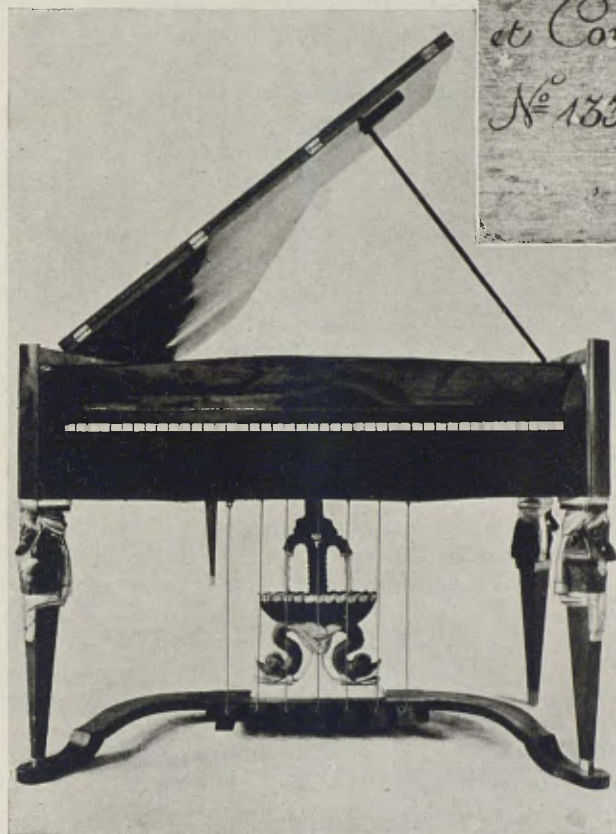

Fig. 5. — Detall de la part davantera del piano
reproduït en la fig. 4
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 6. — Marca de fabricació de
l'exemplar reproduït en la fig. 5

reproduïx la fig. 8. Fou adquirit en una població de la costa de Llevant procedent d'una antiga família de navegants.

Segueix, quant a època, un petit pianet de fabricació molt barroera, i que es troba en malíssim estat de conservació, que classifiquem entre els de taula per bé que hagi perdut els peus. La fotografia de la fig. 10 reproduïx l'aspecte de l'exemplar, que pel seu estil correspon a l'època romàntica, vers la meitat del segle XIX. Fou adquirit a Girona procedent

d'una població de l'Empordà. La seva construcció dóna idea d'una joguina feta per un aficionat. Les seves mides són: 0,84 m. d'amplada, per 0,44 de profunditat i 0,15 d'alçada de la caixa sonora.

Cronològicament segueix al descrit un exemplar de construcció acuradíssima, sense marca i que creiem francès. L'estil del moble el fa datable entre els anys 1840-50. És construït en fusta de caoba, amb decoració de talla a les columnes de sosteniment de la caixa sono-

Fig. 7. — Piano de taula de la fi del segle XVIII, de fabricació probablement barcelonina
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 8. — Piano de taula estil imperi, construït a Trieste i procedent d'una família de navegants de la costa de Llevant
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 9. — Marca de fabricació del piano reproduït en la fig. 8

ra i filets de llautó incrustats en el dispositiu del teclat. Té un sol pedal i a la tapa harmònica hi ha collat ja un arc de ferro, precedent del que és el quadre metàl·lic actual. De les seves formes generals en dona idea la fotografia reproduïda en la fig. 11. Les seves mides són: 0,88 m. alt per 1,72 de llarg i 0,72 d'ample.

Finalment, entre els pianos de taula de la col·lecció, esmentarem ací, per tractar-se d'un model de fabricació local, l'exemplar que reproduceix la fig. 12. És un dels pianos típics del constructor barceloní Manuel Bordas, que proveí de pianos tot Catalunya, i que són abundants especialment a les comarques de forta tradició musical: a Girona, a l'Empordà i a Barcelona. Les seves mides són: 0,83 m. d'alt per 1,61 de llarg i 0,71 d'ample. La fotografia de la fig. 13 dona una reproducció de la marca del constructor Bordas.

El tipus de piano de taula, ja hem dit an-

teriorment que derivava de la forma del clavicordi, així com el de cua deriva del clavicèmbal. La creació de la forma quadrada s'atribueix al constructor Frederici, que treballava a Jena el 1738. La voga del piano de taula, però, començà el 1765, en què Zunpe el va introduir a Anglaterra (1).

El grup C), que correspon al tipus de piano-armari o piano-buffet, és menys abundant. Hom diu que fou creat pel fabricant americà Hawkins, habitant a Border-Town, als Estats Units d'Amèrica. Hawkins anomenà el seu instrument «gran piano portàtil». L'inventor comunicà la troballa al seu germà John Hawkins, el qual va treure una patent del nou model a Anglaterra. La patent data del 13 de novembre del 1800 (2).

A Catalunya tenim un exemplar il·lustre

1. Vegi's obs. cits., nota de la pàg. 4.

2. Vegi's obs. cits., nota de la pàg. 4.

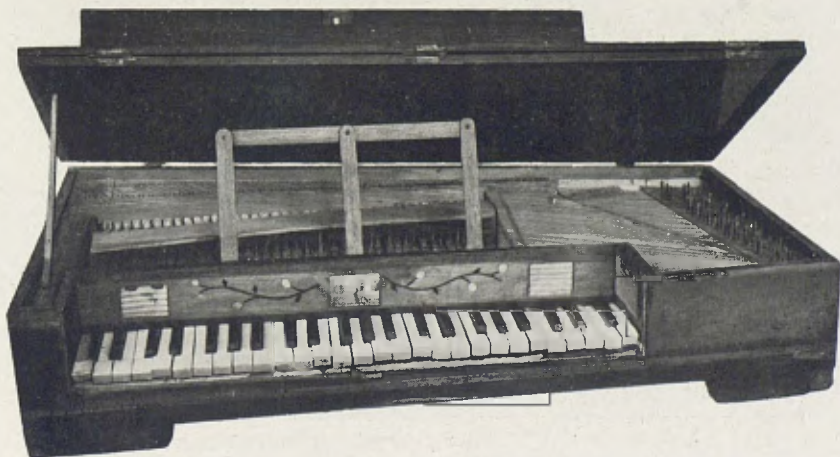

Fig. 10. — Petit piano d'època romàntica, de fabricació local, procedent de Girona.
Primera meitat del segle XIX
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

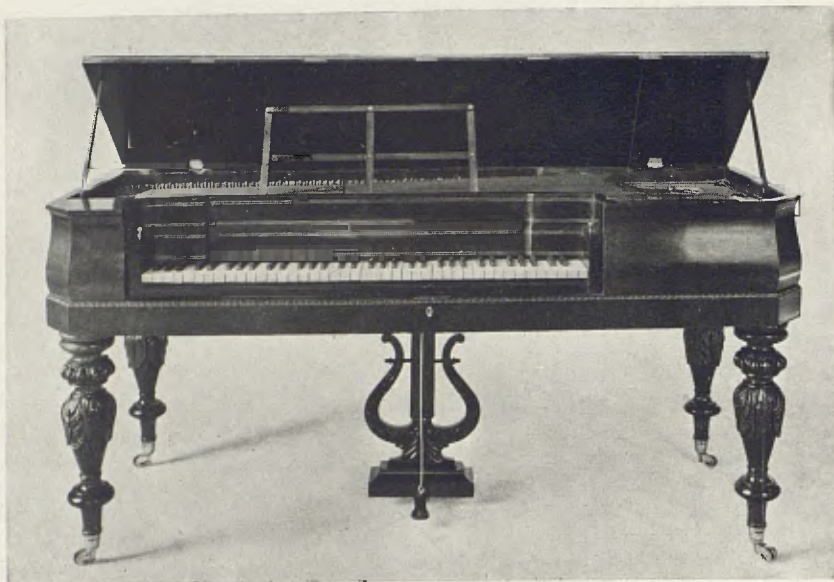

Fig. 11. — Piano de taula datat en 1840-50, de fabricació probablement francesa
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 12. — Piano de taula amb marca del fabricant barceloni Bordas. Meitat del segle XIX
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 13. — Marca del constructor de pianos barceloni Manuel Bordas

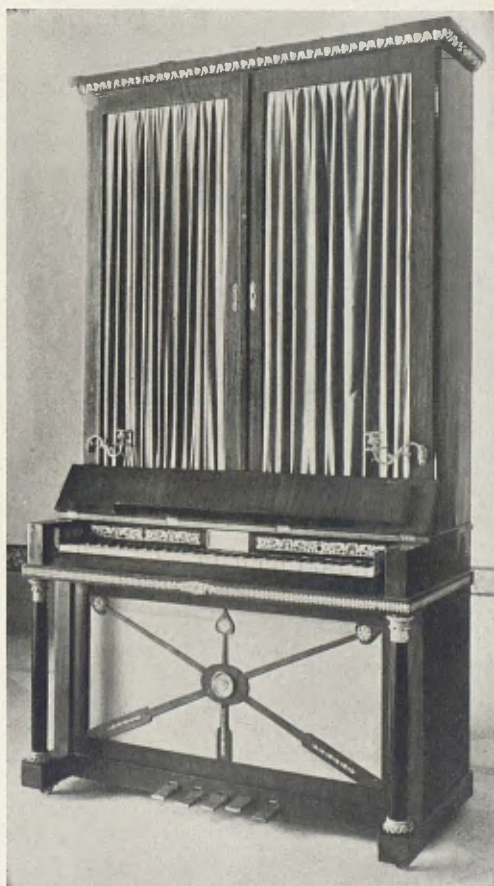

Fig. 14. — Piano-armari d'estil imperi, de les primeries del segle XIX, fabricat a Trieste (Col lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 15. — Model de piano-escritori de la casa Broadwood, de Londres. Primera meitat del segle XIX (Col lecció d'Orsina B. de Folch)

Fig. 16. — Marca de la casa Broadwood, de Londres, corresponent a l'exemplar reproduït en la fig. 15

d'aquest tipus, que és el piano que usava el poeta Cabanyes i que conserven, a la magnífica masia senyorial de Vilanova, els seus descendents, bons amics nostres. A la col·lecció Folch el model més antic d'aquesta sèrie és el que reproduceix la fig. 14. És construït en fusta de caoba i decorat amb aplicacions de metall estampat. L'estil del moble correspon a l'època del Primer Imperi, i és per tant datable dins el primer quart del segle XIX. Les seves mides són: 2,20 m. d'alt per 1,20 d'ample i 0,57 de fons. És fabricat a Trieste per la mateixa casa que construí l'exemplar reproduït en la

fig. 8. (Vegi's la marca reproduïda en la figura 9.) Fou adquirit a Barcelona procedent d'una casa senyorial de Sarrià. D'aquest mateix tipus el fabricant barceloní Bordas n'havia construït i a la col·lecció Folch n'hi ha un exemplar que procedeix d'Igualada.

Quant al grup *D*), que correspon als pianos que són alhora mobles d'ús distint del musical, hem de considerar com a exemplar representatiu el que reproduceix la figura 15. Aquest anuncia tota una sèrie de pianos que estigueren en voga dins la primera meitat del segle XIX, la forma dels quals semblava denunciar un interès a fer

Fig. 17. — Model del primitiu piano vertical (1860-70)
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

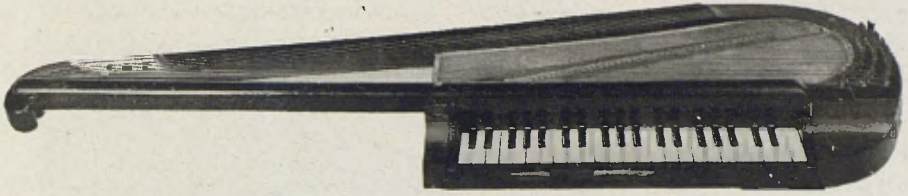

Fig. 18. — Orfica. Fi del segle XVIII, primeries del XIX
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

desaparèixer les formes pròpies de l'instrument, i sobretot, a evitar la nosa que produïa a les habitacions el piano de cua, el piano de taula i el mateix piano-armari. Quan Hawkins presentà el seu «piano-armari» descrit abans, l'anomenà «gran piano portàtil», i en efecte la verticalitat de l'instrument el feia més fàcilment transportable del que ho eren els models horitzontals que el precediren. Els pianos en forma de moble d'altre ús que el musical, tendeixen a un mateix fi, que és el de suprimir la nosa que el gran moble musical fa a les cases, i inicien la possibilitat de la popularitat del piano, que en els temps vells era sols cosa de grans senyors i de professionals. Així es creà el «piano-calaixera», de Frederici; el «piano-escriptori», de Broadwood; el «piano-tocador», del vienès Johann Schelle; els petits models de «piano-cosidor», de «piano-secreter» i de «piano-guardajoies» (1), etc.

El model de «piano-escriptori» s'atribueix a la casa Broadwood, fundada a Londres el

1760 (1) i encara avui existent i famosa. L'exemplar que reproduïm en la fig. 15, dona el model de l'època de la creació, que ve marcat amb el senyal de la casa reproduït en la fig. 16. És construït en fusta de caoba i exornat amb aplicacions de metall. Amida 1,70 m. d'alt per 1,07 d'ample i 0,55 de profunditat. Fou adquirit a Madrid.

El model d'escriptori de Broadwood, va ésser imitat, i a la col·lecció Folch hi ha un cas curiós d'aquesta imitació. Es tracta d'un piano copiant gairebé el model que és representat en la fig. 15 i que va signat per uns constructors de Mahó. Hom sap que l'època de l'exemplar de Broadwood correspon a la de l'ocupació de l'illa de Menorca pels anglesos, i és de suposar que el constructor mahonès copiaria un model portat de la metròpoli i existent a l'illa a casa d'algun dels magnats de l'ocupació.

Finalment, el darrer grup, (E), que correspon als pianos verticals de tipus actual, és representat per l'exemplar que reproduceix la fi-

1. Kinsky, «Katalag des Musikhistorischen Museums von Wilhelm Heyer in Cöln». Vol. I. Colònia, 1910.

1. Vegi's obs. cits., nota de la pàg. 4.

Fig. 19. — Gravat vienès, de 1796, representant personatges de l'època tocant l'orfica

Fig. 20. — Harmònim en forma de llibre. Primera meitat del segle XIX
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

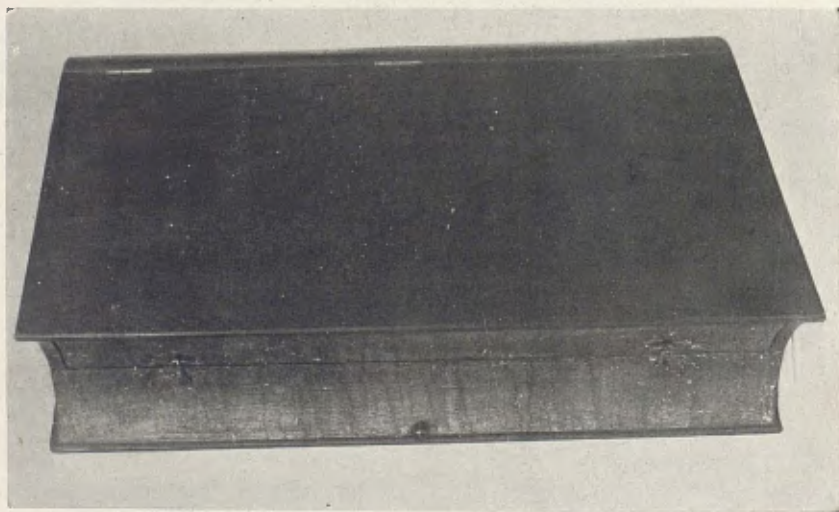

Fig. 21. — Aspecte de l'harmònim-llibre reproduït en la figura anterior, quan és tancat
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

gura 17. S'atribueix la creació del model, que ha fet possible la popularitat del piano, al fabricant anglès Robert Wornum, establert a Londres, on fou tret, l'any 1826, una exclusiva de perfeccionament. El tipus fou generalment acceptat per la seva condició d'ocupar poc lloc, però hagué d'esperar tota una vint-i-cinquena d'anys per a difondre's, a la qual cosa contribuïren en gran part les cases Pope i Pleyel, de París (1), que construïren models semblants.

Aquest exemplar, que té parells relativament abundants, pot datar-se entre el 1850-60. Fou adquirit a Barcelona i sembla de fabricació local. No porta marca de fabricació. Les seves mides són: 1,20 m. d'alt per 1,23 d'ample i 0,57 de profunditat.

Altre instrument de corda amb teclat que figura a la col·lecció Folch és l'anomenat orfica, reproduït en la fig. 18. Com pot veure's, es tracta d'una mena de cítara amb teclat, on

1. Vegi's obs. cits., nota de la pág. 4.

les cordes són picades per martellets el mateix que en el piano. És un instrument portàtil, i la forma d'usar-lo pot veure's en la fig. 19, reproducció d'un gravat vienès de Müller, datat del 1796, on apareixen dos personatges tocant aquest instrument. S'atribueix la invenció de l'orfica al «luthier» vienès Carles Leopold Rölling; l'instrument estigué en voga entre els anys 1795-1810 (1). Les seves mides són: 1,20 m. de llarg per 0,35 d'ample i 0,10 d'alt.

Els altres instruments de teclat que hi ha a la col·lecció, no són de corda. Es tracta de dos tipus d'harmòniums portàtils, un d'ells, el més antic, especialment curiós.

L'instrument ve reproduït en la nostra figura 20. El model és repetit en algunes col·leccions d'Europa i especialment a l'Alemanya, on pren el nom de *Bibel-Armonium* (2), per afectar, quan és tancat (veure fig. 21) la forma d'un llibre. La màquina de l'instrument

1. Vegi's Kinsky, ob. cit. Vol. I., pàgines 168 i 169.

2. Vegi's Sachs i Kinsky, obs. cits.

Fig. 22. — Harmònim portàtil. Darrer terç del segle XIX
(Col·lecció d'Orsina B. de Folch)

presenta els caràcters dels orgues petits anomenats «Regal», funcionant a base d'una manxa que l'executant mou amb la mà esquerra i d'una altra manxa de reserva d'aire. L'executant, lliure la mà dreta, tocava amb aquesta l'acompanyament dels cants corals religiosos. Les mides de l'exemplar són: 0,15 m. d'alt per 0,55 de llarg i 0,37 d'ample.

L'altre tipus d'harmonium que clou el grup d'instruments de teclat de la col·lecció, és també portàtil (fig. 22), la manxa productora del vent funcionant a base d'un pedal. És datable al darrer terç del segle XIX, i l'hem vist usat a Anglaterra en els *meetings* religiosos que algunes sectes protestants celebren a l'aire lliure, acompanyant amb la seva música els cants amb què solen acabar aquells actes. Aquests petits harmoniums, doncs, corresponen a l'època en què l'instrument d'aquest nom acaba d'ésser perfeccionat i sobre la invenció del qual seria sobrer donar ací notícies. Les mides de l'exemplar són: 0,75 m. d'alt per 0,45 d'ample i 0,55 de profunditat.

Heus ací descrits els principals tipus d'instruments de teclat existents a la col·lecció dipositada per la senyora Orsina B. de Folch. En articles successius ens ocuparem dels altres grups que la componen.

JOAQUIM FOLCH I TORRES

Director General dels Museus d'Art,
de Barcelona

UNA OBRA MESTRA DE L'EBENISTERIA BARCELONINA DEL SEGLE PASSAT

Aquest llit, notable obra de l'ebenisteria barcelonina, és una mostra esplendorosa de la perfecció dels nostres artífexs en un període poc conegut de llur activitat en el segle passat: el que va de l'any 1850 al 1860.

Quan hom vol seguir el fil de la història de l'ebenisteria a Catalunya, cal tenir en compte aquesta data que significa l'estat de maduresa d'un ofici quasi inexistent pocs decennis enrera i, per tant, de curta trajectòria. A l'hora en què els darrers estils francesos a França es trobaven en plena i absoluta decadència, ací — remarcablement en aquest moble que esmentem — hom reperia, amb

els recursos ornamentals de les millors èpoques del moble francès, una honorable tradició que alguns dels nostres moblistes havien après, segurament, a França mateix.

Aquest moble, que dintre el nostre Museu de les Arts Decoratives ve a ésser una fita, representa el punt inicial de l'intelligent desenvolupament d'uns oficis del ram moblístic que, des de la data esmentada, va fins a l'Exposició Internacional del Moble celebrada a Barcelona l'any 1923.

La prolíxa ornamentació d'aquest llit està ben lluny ja d'aquella austeritat i fins d'aquella pobresa en què solien moure's els moblistes catalans de la generació anterior. Hi ha en ell una perfecta disposició i realització de marqueteria de metall i carei en els plafons, i un afinat motlluratge que mostra ben bé com l'ebenisteria barcelonina havia reeixit a desvetllar-se, junt amb altres oficis i arts. Així ajudava a contrarestar el profund i persistent marasme que existia en els nostres medis, treballats per l'agitació revolucionària de l'època, tot cercant una expressió superior i alliberada dels neguits que removien constantment la ciutat.

La realització d'aquest moble és fruit de la característica que assenyallem i és un treball de superació pels elements que el basteixen en la qualitat i en la tècnica; i així mateix el tema de les figures que integren els tres plafons del capçal, on l'artista glossa poèticament i en un ambient tranquil l'amor filial, com a rèplica ideal d'unes generacions ja cançades de l'agitació produïda per les convulsions de la política i de les guerres interiors.

El llit que comentem, com tots els mobles bons que es construïen en aquella època, és de fusta de xicranda i ornamentat tot ell de motlures que flanquegen i contornen el moble, i amb composicions de marqueteria que decoren els trets de camp; és a dir, hom hi aplica els millors i els més difícils recursos d'ebenisteria que es coneixen. Si analitzem tots i cada un dels principals elements — muntants, bancades, capçal, etc. —, veurem que són de proporcions tan ajustades i convenients a les exigències constructives de l'època, que és segur que el moble ha estat desenrotllat i construït per un moblista de gran experiència. En els seus perfils de les motlures — d'un gruix reduït al mínim — i en el perfecte repartiment

de composició en els plints i plafons, hi ha senyals d'un gust i d'un coneixement ben considerables i fins rars en aquella època de la nostra ebenisteria.

El mèrit intrínsec de la perfecció constructiva del moble és augmentat per la concepció bon xic allunyada de la rutina. No podem oblidar que la rutina i l'anquilosament acostumen acompanyar els artífexs de més experiència i que en l'exercici de l'ofici s'hi han fet vells. Hom troba ací, a través de l'ús normal d'elements tradicionals en l'ofici, una expressió artística personal que es fa present en els més petits detalls.

La forma i decoració dels muntants vuitavats — prèviament bugits i contrabugits en sentit longitudinal, decorats alternativament amb aplicacions de marqueteria i motllura — i la dels gerros que finalitzen els muntants, són recursos que, ultra llur difícil realització perfecta, eren inèdits encara en aquells temps. I eren tan bellament reeixits, i ajuden tant a la bellesa de conjunt del moble, que aquest esdevé

Detall de la capçalera. Un dels plafons laterals

Detall de la capçalera. Un plafó lateral

una cosa excepcional entre les fantasies de l'isabelí decadent que es prodigava en els nostres salons, guarnits moltes vegades amb la decoració d'un macarrònic estil alarb que ens arribava d'Itàlia, a través dels artistes i de l'ambient del nostre Teatre del Liceu.

La marqueteria, a base de metall i carei, és la que vulgarment hom anomena marqueteria de Boulle, malgrat que quan aquest notabilíssim ebenista francès fou acollit amb el favor de la cort de Lluís XVI, ja estava en voga. El cert és que Boulle fou qui tractà millor aquest gènere de decoració.

La marqueteria de metall i carei, que apareix a Catalunya en aquest moble, a França, després de Boulle no reapareix fins a mitjans del segle passat (Exposició de París, 1855); així com a Londres, on es manifestà en la seva Exposició de l'any 1862.

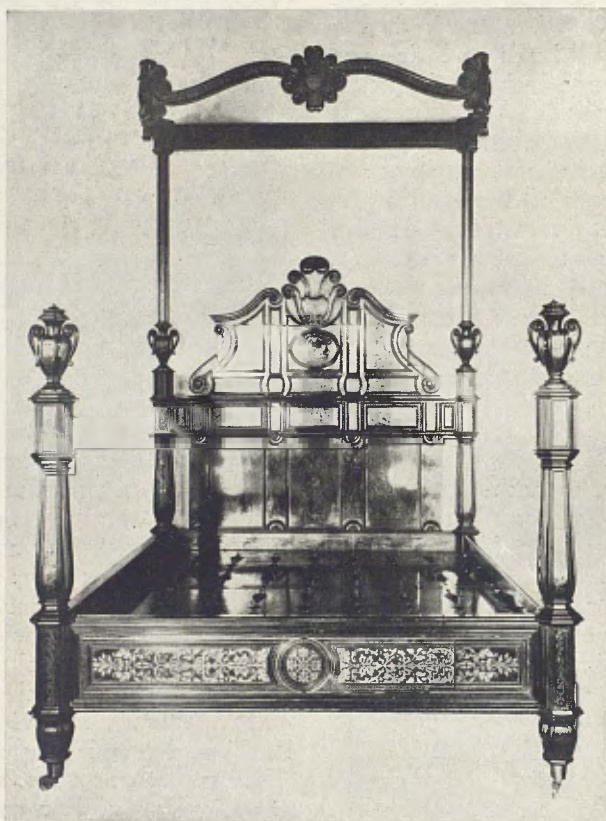
De l'empremta que en deixà aleshores a casa nostra, en coneixem només aquest exemple i un parell de mobles-secreter que es guarden al Pavelló de la Ciutat, a Montjuïc, i

que tenen també un caràcter especial, relacionat amb aquest llit del Museu.

Aquesta simultaneïtat dels procediments decoratius en ebenistes catalans amb els moblistes destacats de França i Anglaterra, té la seva importància en el fet que la tècnica de la marqueteria, reprenent els procediments dels moblistes de l'època de Boulle, renovava

de perfilar-hi exactament el contorn del dibuix.

Fou molt més endavant que, amb motiu de la invenció de la serra de ballesta, canvià el sistema d'execució. Amb la serra de ballesta es féu possible de bugir al mateix temps — sobreposades — les diverses matèries que integren la composició i més perfectament en-

Llit de xicanda amb ornamentació de marqueteria de metall i carei, pertanyent al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes

i superava considerablement els procediments que empraven en llurs realitzacions els mestres creadors dels estils que més apreciaren la marqueteria en fusta, des del Lluís XV a l'Imperi.

En la primera meitat del segle XIX, la marqueteria és un treball, encara, a mig camí de la incrustació: es serrava primer el metall segons el dibuix projectat, i després, com un motllo, s'aplicava damunt la superfície de fullola que li havia de servir de fons, per tal

cara que ho podia fer Boulle en la pràctica d'aquest sistema.

És per això que la perfecta realització d'aquestes marqueteries nostres, destament resseguides i acabades amb el burenc, representen una ostentació de mèrit ben brillant, tant pel que fa referència als plafons d'idiòliques escenes, com a la resta de les composicions fines i elegants, que en el gravat apareixen amb una qualitat de puntes al coixí.

¿Qui eren els artífexs que realitzaren aques-

Capçalera del llit amb els tres plafons de marqueteria

Detall de la capçalera. Plafó central

Efigie de l'autor que figura en un dels secreters guardats al Pavelló de la Ciutat, de Montjuïc

ta obra que no té relació ni connexió amb l'estil dels nostres mobles d'aquell temps? Perquè en realitat té ben poca relació amb l'ornamentació de moda en aquell temps, ni amb els models de Lienard que es repartien en quaderns i que ací representaven una obra de consulta molt acreditada entre els nostres industrials moblistes.

Hom nota com aquesta perfecta obra d'ebenisteria — perfecta en tot; fins en els encaixos de les parts practicables, com en tota la muntura i en els junts de les peces — va guiada per una inspiració artística i, especialment en els temes de les figures, per una espontaneïtat que fa goig, i que fan suposar l'existència d'un artista, que no és segurament l'ebenista constructor del llit, sinó més aviat la persona que va encarregar-lo.

En els secreters dipositats al Pavelló de la Ciutat, que abans hem esmentat, els quals considerem que tenen el mateix origen del llit, hi ha uns medallons on figura el bust de l'autor, en els quals només hi ha una dada: la data de la seva construcció: el 1866.

També aquests mobles estan copiosament decorats amb marqueteries, però ací amb profusió d'escenes i atributs guerrers. Identificar l'autor ha d'ésser tasca obligada i necessària, car ho justifiquen considerablement llurs obres, de tant d'interès per a la història de la nostra ebenisteria.

JOSEP MAINAR

SETZE ESCULTURES DE «MANOLO» ALS NOSTRES MUSEUS

Si d'entre els nostres artistes actuals n'hi ha alguns que és necessari d'incorporar a les col·leccions públiques barcelonines, n'hi havia un l'entrada del qual en aquest conjunt era, a més de necessària, urgent i imprescindible.

Aquest artista és el formidable escultor Manuel Hugué, que és conegut en tot el món artístic dels dos continents amb el sobrenom de «Manolo».

De Manolo, les nostres col·leccions públiques només tenien actualment — i encara de ben poc temps ençà — la substanciosa escultura «Maternitat» i l'expressiu dibuix «Ballarina», que es conserven al Museu del «Cau Ferrat», de Sitges. Ben poca cosa certament, si hom considera l'artista de què es tracta i la valor que té la seva obra sota qualsevol dels aspectes en què hom la vulgui esguardar. Aquestes dues petites mostres no corresponen pas, en veritat, a la magnitud de l'obra de Manolo ni, per ésser de la seva primeríssima producció, són gaire representatives del caire que ha pres després la seva personalitat.

És tan gran la importància de Manolo en el vastíssim panorama de l'art contemporani mundial, on la seva obra es destaca pel seu insubordinable accent de sinceritat i de fermesa

Manuel Hugué. — «Maternitat»
(Museu del «Cau Ferrat», de Sitges)

i pel seu profund sentit de recreació formal, i on ha estat objecte d'atenció, d'estudi i d'estimació en els medis més intel·ligents i sensibles; ha influït en tanta de manera, no tan sols en els joves escultors catalans — la producció dels quals, més o menys explícita, més o menys raonada, porta l'empremta del seu exemple —, sinó també en la concepció de molts altres escultors europeus; és tan rellevant — en un mot — la seva figura, que el fet que la seva obra, per poc que fos, no es trobés representada en el Museu d'Art Contemporani de la nostra ciutat, feia que aquest es trobés mancat d'un dels seus elements més importants.

Si un museu ha d'ésser un instrument d'estudi, una col·lecció de dades, un arxiu de documents i, més que res — suprem *desideratum* — una manifestació vivent d'allò que hi és guardat, seriat i registrat, sense la representació de Manolo el nostre Museu no podria servir cap d'aquests fins. Amb la seva absència, en el seguit de la nostra escultura moderna, s'hi establia una solució de continuïtat que hi deixava moltes facetes inexplicades, molts

fenòmens sense justificació, moltes actituds sense precedents. L'orientació de molts dels nostres estimables escultors de les darreres promocions es situava allà on no li corresponia. Amb l'entrada de Manolo al Museu — i esperem que la representació que avui hi ha ingressat haurà d'ésser augmentada —, es posen automàticament a lloc moltes coses que no hi eren.

* * *

Manolo és nat a Barcelona l'any 1872. Passà una joventut extremadament tempestuosa, barrejat amb la gent més divertida i pintoresca de la ciutat. Aquella tongada de la seva vida fou plena de peripècies i accidents de tota mena, cap dels quals tenia cap relació de prop ni de lluny amb l'aprenentatge de les Belles Arts. Assistí a les classes de Llotja, amb la més gran irregularitat, durant tres cursos. Concorregué, també amb grans intermitències, al *Círculo Artístico* i als «Quatre Gats», de Pere Romeu, on conegué els artistes i intellectuals més importants d'aquella època.

Manuel Hugué. — «El pintor Sunyer»
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. - «Ballarina», dibuix
(Museu del «Cau Ferrat», de Sitges)

Manuel Hugué. — Relleu
(Museu d'Art de Catalunya)

En 1901, Manolo se n'anà a París. La seva estada a la capital artística del món fou, també, pròdigament fecunda en aventures i trasbalsos. Allà Manolo conegué els més conspicus capdavanters del parnassisme i del simbolisme. El lligà una fortíssima amistat amb el poeta Jean Moréas, fundador de l'es-

abandonat mai. Amb aquest sentit comú, amb la seva desconfiança per la truculència, amb la seva apetència de claredat i de comprensió, Manolo va saber veure, estudiar i analitzar tot allò que se li oferia i, després, inconvençut, deixar-ho de banda: no feia «per a ell».

L'any 1910, trobem Manolo instal·lat a

Manuel Hugué. — Figura
(Museu d'Art de Catalunya)

cola romana. Llavors fou quan Manolo conegué els egipcis, els grecs i els gòtics. Les seves visites als museus li foren fructíferes en gran manera, i el nostre artista s'orientà definitivament.

Manolo assistí a l'eclosió i a la creixença del modernisme, primer, del cubisme, després; de les cinquanta escoles innovadores que han sacsejat el món artístic del fi de segle ençà. Però Manolo tenia un considerable suport en aquell infrangible sentit comú que no l'ha

Ceret, on reposa de la seva excessivament movimentada vida anterior. Allà es sedimenten totes les seves experiències i donen fruit les seves ruminacions. Estableix un contracte amb l'important marxant berlinès Kahnweiler, i fou llavors quan l'artista treballà amb més regularitat i profit. Arribà, però, en 1914, la guerra i, rescindint el contracte, l'artista vingué a Barcelona, on residí poc temps, per a instal·lar-se després a Arenys de Munt.

Acabada la guerra i renovat el contracte

amb el seu marxant, Manolo retornà a Ceret. La seva mala salut l'obligà a retornar a Arenys de Munt, i d'allà hagué d'anar a Caldes de Montbui per sometre's a una intensa cura de bany. Restablert ja completament, està instal·lat des de 1930 en un petit mas de la seva propietat als afores de Caldes, on resideix amb la seva esposa i on ha reprès totalment les seves activitats d'escultor que interrompé la malaltia. D'un temps ençà, alterna l'escultura amb la pintura a l'oli, en la

pugui seguir ingressant-ne que, per tal d'obtenir una visió més completa de la seva personalitat, podria ésser completada eficientment amb algunes de les seves aquarelles i pintures a l'oli.

La primera que descriurem d'aquestes obres de Manolo que han entrat al Museu, és un d'aquells relleus seus tan característics. Una parella de bous corpulents llaurant sota la conducció d'un home petit, forn i ccapat. Rellu equilibrat de volums, executat en pedra amb

Manuel Hugué.—Baix relleu
(Museu d'Art de Catalunya)

qual reix de manera magnífica, després d'haver produït ja, de molt temps abans, gran nombre d'aquarelles de molt bona qualitat i plenes del seu afinat sentit de la mesura.

* * *

Les obres de Manolo l'entrada de les quals al Museu motiva el següent comentari eren quinze, però després han estat setze. La darrera ha vingut completament per sorpresa. Totes elles són ben representatives del talent del seu autor i han de servir molt bé per a la coneixença de l'art del nostre artista mentre esperen llur utilització com a nucli central del que hom

aquella simplicitat de plans i aquella contenció formal que són les millors dots d'aquest artista.

Després hom compta amb una bella figura femenina de tamany natural, executada també en pedra. Una noia asseguda a terra. Les cames encreuades en una posició ben poc corrent però semblant a la que adopten sovint les figures de Manolo: la dreta, vertical, assentat fortament a terra el seu peu, deixa un espai buit entre ella i la seva cuixa, per dessota de la qual passa la cama esquerra, que forma amb el sòl un angle agut; la mà dreta agafa la canella del mateix costat, mentre l'esquerra toca a terra amb una lleugera flexió del braç;

Manuel Hugué — « Teresa »
(Museu d'Art de Catalunya)

el cap girat a la dreta en una actitud de serenor. És una escultura ferma i exempta d'accidents accessoris.

Hom té també la bellíssima obra en bronze, retrat del pintor Joaquim Sunyer. Rostre enèrgic i ple de caràcter, realitzat amb un ofici segur que elimina les minuciositats i expressa amb senzillesa i acuitat tot el que es proposa. És un dels millors retrats que ha fet Manolo.

En aquesta curta sèrie hi ha la graciosa figureta de « Manola » adquirida a l'Exposició de Primavera de 1932, on fou exhibida en terra cuita i que després s'ha executat en bronze.

És una delicada escultura, en la qual es

combinen meravellosament l'encís de la forma, movimentada en un ritme ondulant i sensual, i la fortitud de la seva expressió plàstica.

I després, la sèrie de realitzacions que formaven part de la col·lecció Plandiura, la primera de les quals és una harmònica figura de rossellonesa asseguda damunt un molló, entregirada cap a la dreta. La mà d'aquest costat descansa sobre el mateix molló, mentre que l'esquerra s'aplana contra la part interior del genoll dret; les dues cames són en flexió, passant la dreta per dessota de l'esquerra. Executada en marbre, amb 0'94 m. d'alçada.

Una testa de noia, fresca i esparpillada, amb pentinat de flocs i tannara. Executada en terra cuita. Alçada: 0'28 m.

Manuel Hugué. — « Manola »
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. — «Dona arrupida a terra»
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. — «Dona asseguda»
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. — «Noia rossellonesa»
(Museu d'Art de Catalunya)

Una figureta de vella rossellonesa, dreta, en actitud frontal, els braços lleugerament doblegats, segueixen el gest del cos. Les faldilles replegades endarrera; aquesta dona porta un gran davantal i un mocador, gran també,

peu dret tirat cap endarrera mentre l'esquerra és ben aplomat a terra. Bronze. Alçada: 0'198 m.

Una noia rossellonesa, executada en bronze també, amb tot l'abillament típic del país.

Manuel Hugué — «Dona rossellonesa»
(Museu d'Art de Catalunya)

encreuat al damunt del pit; duu, igualment, un mocador al cap com l'acostumen a portar les velles de casa nostra. Aquesta estatueta és en bronze i té d'alçada 0'367 m.

Una petita figura de dona asseguda sobre un pedrís sense forma determinada, el cap girat francament cap a la dreta i amb una lleugera inclinació endavant. La mà d'aquest costat s'aplana sobre el pedrís i l'esquerra descansa sobre la cuixa del mateix costat; el

Es presenta dreta, amb les mans encreuades al dors i mocador al cap sense nuar. Alçada: 0'265 m.

Una vella pagesa del Rosselló, en terra cuita. Mocador al cap, que està lleugerament girat cap a l'esquerra. Té un plat a les mans que està eixugant amb un drap. Alçada: 0'210 m.

Un agrupament de dues figures femenines titulat «Confidència i consolació». Dues noies

Manuel Hugué. — Testa de noia
(Museu d'Art de Catalunya)

joves assegudes sobre un bloc amorf, recolzada la de l'esquerra sobre l'espatlla de la de la dreta, el braç d'aquesta prenent l'altra per la cintura. Les dues tenen una cama damunt l'altra. Terra cuita. Alçada: 0'17 m.

«Teresa». Figura en pedra representant una dona en actitud de marxa, el peu esquerre endarrera, els braços al llarg del cos i el cap girat cap a l'esquerra. Alçada: 0'204 m.

Un baix relleu en terra cuita en el qual hi ha representades quatre dones ocupades en rentar i estendre roba en un rec; prop d'elles, dos bous abeurant-se. Alçada: 0'470 m.

Una dona arrupida a terra; les cames totalment plegades, els braços dessota el cap, que hi descansa repençant-s'hi pel costat esquerre. Execució en pedra. Alçada: 0'132 m.

Un alt relleu en terra cuita on hi ha una noia vista de front, en actitud de caminar; una galleda a la mà esquerra, el braç dret separat del cos contrapesant la força de l'altre. La cama dreta darrera l'esquerra, costat cap al qual es decanta una mica el cap. Alçada: 0'360 m.

Aquesta deliciosa sèrie, que honora el seu autor, si no tinguéssim altre element de judici

sobre el seu recopilador, serviria bé prou per a qualificar-lo de persona exigent i de finíssim paladar estètic.

I per fi, aquella escultura que ha vingut per sorpresa i que és dels millors «Manolos» que hem vist. Un airós *torero* d'aquells a què el nostre escultor fou tan aficionat fa uns quants anys, emergint d'un bloc de pedra del qual la seva figura no ha acabat de desprendre's del tot en alguns indrets. Assegut, en *traje de luces*, està representat de genolls per amunt, la mà esquerra damunt la cuixa, el braç dret embolicat amb el *capote*. És un alt relleu graciós i afinat, expressat amb una tècnica enèrgica i robusta.

Quan fou adquirida la col·lecció Plandiura que, com els nostres lectors saben, ho fou sota rigorós inventari, Plandiura explicà a alguns

Manuel Hugué. — «Vella pagesa»
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. — «Confidència i consolació»
(Museu d'Art de Catalunya)

Manuel Hugué. — «Noia caminant»
(Museu d'Art de Catalunya)

dels seus amics que feia molt de temps havia comprat una escultura de Manolo, però que li havia desaparegut i no sabia què se n'havia fet. No figurant, però, en l'inventari que es féu, hom no la cercà.

Es féu l'adquisició de la col·lecció, i totes les obres que en formaven part passaren a poder

Manuel Hugué. — «Vella rossellonesa»
(Museu d'Art de Catalunya)

de la Junta de Museus. Totes les peces corresponien a l'inventari que se n'havia realitzat, sobre el qual foren valorades, i hom començà llur repartiment i seriació.

Ja ningú es recordava de res del que havia dit Plandiura sobre l'escultura que s'havia perdut, quan un dia aquest senyor va ésser avisat que al seu magatzem, en fer un trasllat de gèneres, hom havia trobat una caixa el contingut de la qual era totalment ignorat.

Plandiura hi anà i, oberta la caixa, es trobà amb què contenia l'escultura desapareguda.

Es tractava d'aquesta excellent peça que hem comentat darrerament. El seu propietari, amb una generositat ben poc comuna i amb un gest que s'hauria pogut estalviar molt bé, n'ha fet ofrena a la Junta de Museus, tot dient que, ja que la seva intenció era vendre-li tota

esperant el moment d'ésser instal·lades en la secció corresponent del Museu d'Art de Catalunya que ocuparà el Palau esmentat i que serà obert al públic dintre de l'any actual.

Per tant, són visibles solament les exhibides al Museu del «Cau Ferrat» de Sitges i les que ja d'antic posseïa la Junta de Museus i que formen part del d'Art Contemporani que

Manuel Hugué. — «Torero»
(Museu d'Art de Catalunya)

la collecció, no tenia de quedar-se amb una peça que en formava part encara que no constés per a res en lloc.

* * *

Les obres de Manolo que procedents de la collecció Plandiura han ingressat recentment al Museu de la ciutat, no poden ésser vistes pel públic, ara com ara, per conservar-se emmagatzemades al Palau Nacional de Montjuïc

subsisteix encara al Palau de Belles Arts. Per bé que totes les colleccions que es contenen en aquest darrer Museu han d'ésser traslladades al Palau Nacional de Montjuïc, a no trigar gaire, i incorporades a les que integraran el Museu d'Art de Catalunya, on la nostra producció moderna serà acoblada en una instal·lació adient, justificada per la seva importància.

JOAN CORTÈS I VIDAL

UN AUTORETRAT DE RAMON CASAS

En data de 10 de febrer, el senyor Miquel Utrillo féu l'any proppassat donatiu per al Museu del «Cau Ferrat» de Sitges, d'una tauleta (0'180 × 0'135 m.) on, a l'oli envernissat,

amb matisos variants. L'artista es complagué a reconèixer la seva obra signant, amb la punta del màneg del pinzell damunt la pintura encara fresca, en la part alta dreta de la tauleta, amb una grafia expressiva de l'abrandament i fogositat dels anys juvenívols en què fou feta.

És un Ramon Casas adolescent, de rostre

L'autoretrat de Ramon Casas del Museu del
«Cau Ferrat», de Sitges

hi ha pintat un autoretrat del malaguanyat Ramon Casas en els moments de la seva plena adolescència. Per sobre un fons negre-sèpia, el pintor s'hi ha fixat en bust quasi enfrontat, la testa coberta d'una blava boina i al coll una xalina vermella la tonalitat virolada de la qual dóna la nota forta de color a la tauleta, executada aquesta a tota sobrietat de paleta, amb fines i extenses pinzellades, totes d'una sola peça, però ajouades les unes a les altres i

infantil i esprimatxat, d'una delicada finor de fill mimat de casa bona, en qui s'albira una dolçor i un blanament que no aconsegueix desapuntar ni la masculinitat d'una barba encara blonda, ni un posat entonat i altaner, ni tampoc la forçada duresa d'uns ulls mig clucs on es remarca encara més la miopia ja prou acusada en el seu primer autoretrat, el dels seus disset anys. I és que, en el fons, és encara el mateix nen del «Saló de París», però ara

aquell nen *flamenco* es troba dins una natural evolució produïda pel transcórrer dels anys, a l'ensems que per la humana presumpció i comprensible vanitat d'haver molt aviat obtingut la distinció, tan cobejada entre els artistes de llavors, d'ésser admès a la gran exposició anual parisina. És un infant que ja es creu un home, un mascle, i a l'ensems un artista, però un artista que, per reconegut, ho és de veritat, i per tant, conscient de qui és ell, es considera obligat a prendre posats i adoptar-los adients a la seva homenia i situació.

Aquesta tauleta amb la qual Miquel Utrillo ha fet un molt apreciable donatiu al Museu del «Cau Ferrat», fou per ell adquirida a Madrid, a casa d'un antiquari d'inexplicable sinceritat professional que la hi vengué amb la lleial prevenció que es tractava d'una molt migrada imitació de les tauletes angleses que tant en voga estigueren en el darrer quart de segle. És doncs mercès a Miquel Utrillo, que la féu sortir, qui sap si per sempre, de l'anonimitat en què es trobava, que podem avui conèixer el nostre pintor Casas tal com era allà en 1886, als seus vint anys, en els temps aquells que després del seu relatiu triomf a París, acompanyava per Espanya el seu amic francès Lovre, i que amb ell fixava la residència a Madrid per estudiar al Museu del Prado. Aquest Casas autoretratat, és el de l'època aquella dels seus hostatges en dispeses de deu rals, el de les *juergas* castisses fins a altes hores de la matinada i el de les matinejades a les quatre de la tarda. No és aquell Casas de la bohèmia assenyada, el que anys després tornava a Madrid per fer-hi un retrat del rei, que passava els matins fent dibuixos i retrats al carbó de les personalitats madrilenyes i que feia una seriosa companyonia amb Sorolla i Querol, sinó un Casas eixebrat que vol ésser un veritable artista bohemi, que està contagiats per l'epidèmia del flamenquisme, que s'ha lliurat en cos i ànima a la *afición*, que arribant al vespre vesteix *pavero* i es pentina a lo *pan y toros*, que passa la major part de les nits bevent vi roig tot arrencant gemecs a la guitarra en les tavernes castisses dels barris de més enllà el carrer Major, però també que, això sí, sap marcar una fita en la seva carrera artística en fer un gran quadre realista que no es separa de les seves primeres inclinacions més que per l'aplegament d'una gran quantitat de retrats

aconseguits amb unes atrevides taques que traduïen el formiguer de la gentada madrilenya anant als *toros*, una tarda d'estiu, sota el cel blau característic de les altes planes castellanes.

Ramon Casas, pròdig retrataire, fou molt parc a retratar-se ell mateix. Aquesta tauleta, però, és més estimable encara perquè ens el fa conèixer en una de les èpoques més poc conegudes i de les més interessants de la seva vida: la de la seva formació artística. Miquel Utrillo, el donador, no ha volgut que en el «Cau Ferrat», escenari de tants episodis de la vida de Ramon Casas, manqués el retrat del que fou el seu amic i company. Vet-ací, doncs, com per un seguit de circumstàncies, en el «Cau Ferrat», les parets del qual tantes facècies han vist i en les quals tantes vegades han retrunyit les rialles i crits dels amics artistes, hi esdevé hoste perpetu el Ramon Casas de vida baladrera i esbojarrada.

Mercès, Miquel Utrillo.

J. GIBERT

UN GRAN EXEMPLAR DE CRISTALL DE BOHÈMIA AL MUSEU DE LES ARTS DECORATIVES DE PEDRALBES

Ha ingressat al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes, i ocupa el centre de la rotunda de les bazines de llautó, el gran gerro de cristall de Bohèmia, tallat i amb muntura de bronze, que reproduïx l'adjunta fotografia.

El gran gerro de Pedralbes, peça magnífica de la fabricació bohèmia de principis del segle XIX, forma amb altre que es troba decorant el jardí del senyor Jordi Garí en la seva finca d'«El Cros», a Argentona, una parella que l'emperador de Rússia a principis de la passada centúria regalà a un príncep de la casa reial de Prússia.

La parella decorava, abans de la fi de la gran guerra europea, el vestíbul del palau del príncep Leopold de Prússia, a Berlín. En caure la monarquia prussiana i en produir-se la revolució a Berlín, els revolucionaris entraren en el palau del príncep Leopold, destruint gran part del mobiliari. De la desfeta es sal-

varen els dos grans cristalls col·locats en fornícules arquitectòniques, i en prendre possessió del palau el Govern de la nova República alemanya, s'incautà d'ells amb altres obres d'art que hi havia.

Convertit el palau en oficina pública, el

l'Ajuntament, decorat pel gran artista Josep M.ª Sert.

Pres per l'actual alcalde la decisió de destinar el Saló de Cròniques a reunions de determinada solemnitat, el gerro sobrava al pla de l'amoblament, i per ordre de l'alcalde doc-

El gerro de cristall de Bohèmia col·locat a la rotunda de les bacles de llautó del Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes

Govern de la República alemanya posà a la venda en pública subhasta les dues peces, que foren adquirides per l'antiquari Doppler, de Munic. A Munic foren adquirides i portades a Barcelona, adquirint una de les peces, com hem dit, el senyor Jordi Garí, i l'altra el senyor comte de Güell, com a alcalde de Barcelona, a principis de l'any 1929, per a destinar-la al centre del Saló de Cròniques de

tor Aguadé fou posat a dipòsit de la Junta de Museus, que l'ha instal·lat al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes.

Mostra magnífica de la cristalleria de Bohèmia, alhora que exemplar de gran importància decorativa, aquest nou exemplar ingressat a les col·leccions públiques d'art de la ciutat, fa veritable honor al nostre Museu de les Arts Decoratives.

BIBLIOGRAFIA

ART. Publicació de la Junta Municipal d'Exposicions d'Art. Barcelona.

Ha sortit, bellament editat, el primer número d'aquesta revista. La Junta Municipal d'Exposicions d'Art de Barcelona, ha augmentat les seves activitats amb la publicació d'una revista dedicada a l'estudi de les obres d'art modern i al moviment artístic contemporani. Ve, doncs, a complir una missió evidentment necessària. Gros fascicle en bon paper, abundor de gravats i molts d'ells a tota plana, selecta col·laboració. Palesa el bon gust i el noble eclecticisme del seu director senyor Joan Merli, secretari infatigable de la Junta Municipal barcelonina d'Exposicions d'Art.

El primer treball que publica és de Rafael Benet i es titula «Picasso i Barcelona», tema interessant per a nosaltres, documentadament tractat i enriquit amb les reproduccions de totes les obres de major importància de l'artista malagueny que formen part del Museu d'Art de Catalunya o de les col·leccions particulars de Barcelona.

Seguidament hi col·labora Josep Llorens-Artigas, ocupant-se de «Xavier Nogués, decorador»; Joan Cortès i Vidal, estudiant «El pintor Feliu Elias», i Josep-Maria Capdevila fent l'elogi de «La pintura d'Ignasi Mallol».

La presentació d'un projecte de pavelló desmuntable per a exposicions d'art — projecte de l'arquitecte Josep-Lluís Sert — feta per J[oa]n M[erli] i una pàgina il·lustrada de «Noticiari i actualitats», arrodoneixen el conjunt del primer número de la novella i seriosa revista.

* * *

Amb posterioritat a la redacció de les línies precedents, han aparegut ja els números 2 i 3 d'aquesta important publicació, els quals mantenen l'interès del contingut i la qualitat de la presentació iniciats en el número primer.

En aquests dos números, doncs, s'hi publiquen interessants articles sobre Manolo, Carles, Camps Ribera, Calsina, Sisquella, Llorens Artigues, Clarà, Mestres, Rigol i Torres García, a més d'altres estudis. Tots ells apareixen també profusament il·lustrats. Realment els números constitueixen una antologia de l'art contemporani de Catalunya.

J.-F. R.

JULI MARTÍNEZ GIMENO

El dia 8 de novembre darrer va morir el senyor Juli Martínez Gimeno, personalitat destacada de la magistratura oficial, que fou designat per l'Ajuntament de l'any 1930 per a figurar en representació seva a la nostra Junta de Museus.

El senyor Martínez Gimeno durant el curt període que va ésser company nostre, va col·laborar amb singular encert i entusiasme a l'obra de la Junta, captant-se en tot moment la simpatia de tots.

Reiterem a la família el condol que la Junta va fer constar en la seva darrera reunió.

NOVA EDICIÓ DE LA GUIA DEL MUSEU DE PEDRALBES

Totalment exhaurida la primera edició de la «Guia Sumària del Museu de les Arts Decoratives del Palau de Pedralbes», que es va publicar justament el mateix dia de la inauguració, ha estat confeccionada una nova edició, sumament acurada, en la qual s'han pogut esmenar totes les petites deficiències que, per la precipitació amb què va haver d'ésser confeccionada, podia tenir la primera, i es precisen més detalladament les referències de catalogació.

Aquesta nova edició de la «Guia Sumària del Museu de les Arts Decoratives del Palau de Pedralbes», acaba d'ésser posada a la venda als Museus de la Junta.

ALTRA EDICIÓ DE POSTALS DELS MUSEUS

A més de les col·leccions de postals de què donàrem notícia en el número de novembre passat, la Junta de Museus n'ha editat una altra sèrie, que igualment ha estat posada a la venda, en la que es reproduïxen dotze exemplars escollits de la sèrie de porcellanes que s'exhibeixen al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes.

LA COBERTA DEL BUTLLETÍ

A la coberta dels números d'enguany serà reproduïda la imatge alegòrica del mes corresponent, extreta d'un calendari alemany del 1439.

RENART

DECORADOR • REPRODUCCIONS
D'ART • MARCS, PINTURA I ESCULTURA

Diputació, 271 - BARCELONA - Telèfon 16217

BARTOMEU TERRADAS

Instal·lacions elèctriques
de llum i força - Especialitat
en il·luminacions artístiques -
Instal·lacions en tuberies de ferro -
Aigua Gas - Senejament - Re-
paracions de totes menes

Verdi, 58
(Gràcia)

Telèf. 74764
BARCELONA

SALA BARCINO

V. GARCIA SIMON

EXPOSICIÓ
PERMANENT
d'obres d'Art
Modern dels
millors artistes

MARCS - GRAVATS - MOTLLURES

Rambla de Catalunya, n.º 29
Telèfon 15677

REPRODUCCIONS D'ART ESCULTÒRIC

AMB DIVERSOS
MATERIALS

TOTA MENA
DE PATINES

LENA, S. A.

Passeig de Gràcia, 68 - Telèf. 77832
BARCELONA

La Pinacoteca

MARCS I GRAVATS
HIGINI GARCÍA
Successor de Gaspar Esmatjes

Exposició permanent dels
millors paisatgistes catalans

Passeig de Gràcia, 34 - Telèf. 13704
BARCELONA

JOSEP VINYAS

CONSTRUCCIÓ
D'OBRES EN GENERAL
I REFORMA D'EDIFICIS

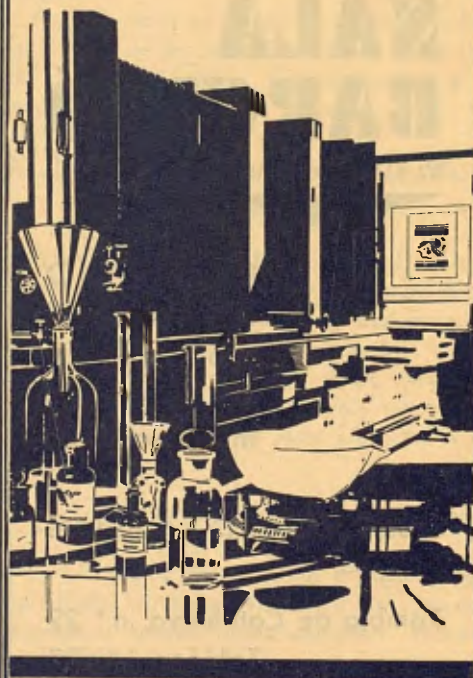
Portal Nou, 52
Telèfon 21455

J. M. LLOVET

FOTOGRAVADOR

Carrer Casanova,
núms. 157 i 159
BARCELONA

Indústries Gràfiques Seix i Barral Germans

S • A

IMPRESSORS I EDITORS

disposen d'una ferma col·laboració
d'artistes especialitzats en tota obra
gràfica i el muntatge industrial mo-
dern de totes les branques del llibre

Aquest conjunt està al
servei de l'Art, de la
Indústria i del Comerç
i la seva consulta serà
molt agraïda i atesa

Provença, 219 : BARCELONA : Telèfon 71671

UNDERWOOD

per la seva perfecció:
UNA OBRA D'ART!

M O D E L 6

el darrer gran èxit
de la famosa marca

**UNDERWOOD
P O R T A B L E**

la fidel companya
de viatge i de la llar

CONCESSIONARIS EXCLUSIUS

**Companyia Mecanogràfica
GUILLEM TRUNGER, S. A.**

BALMES, 7 - BARCELONA